

ר' ישעיה (בר' מאלי) דְּטַרְאָנִי (רי"ד)

מכונה גם ר' ישעיה ראשון (רי"ד), או ר' ישעיה הזקן, להבדילו מנכדו ר' ישעיה בר' אליהו מטראני (ראה בערך הסמוך). גדול התלמודיים באיטליה בסוף המאה האחרונה לאלף החמישי ותחילת האלף השישי (במאה השלש עשרה למספרם). בן העיר טראני שבאיטליה הדרומית. עמד בחליפת שאלות ותשובות עם ר' יצחק בר' משה מווינא, בעל "אור זרוע", ועם ר' שמואל משפירא. זמן מה התגורר בקהלות שונות באיטליה (וינציה, ווירונה) ונדד גם ליון וכנראה ביקר גם בארץ-ישראל. מעט מאד ידוע מתולדות ימי חייו, אולם גדולה ועשירה היא הנחלה הספרותית שהשאיר אחריו. הוא היה אחד המחדשים הפוריים ביותר ובחידושו על התלמוד הנקראים "תוספות רי"ד" הקיף את רוב מסכתות הש"ס ולרוב המסכתות חיבר את תוספותיו בכמה מהדורות. בחיבוריו מתגלה ר' ישעיה כאחד מגדולי המבארים והמחדשים בתלמוד, שהיה כמעין הנובע חידושים בכל יום תמיד. בהבנה חודרת וישרה הוא חותר לגלות את הגירסאות הנכונות, ועפ"י ידיעת דרכי

התלמוד הוא סולל לו דרך בפירושו ואינו נרתע מלחלוק על חכמים קדמונים ואף על הגאונים ורש"י ז"ל ומפליאנו תדיר באהבת האמת ובהודאתו על טעויותיו. יש שהוא מבטל דבריו שכתב במהדורות קודמות בדברים חריפים, כגון "כל מה שכתבתי במהדורה תנינא אינו כלום ודברי המורה (=רש"י) הן עיקר", או "ומה שתירצתי שם הכל הבלים".

תוספות רי"ד נדפסו למסכתות שונות בתוך חיבורים שונים, ומהן אף נכנסו להוצאות התלמוד (למסכת קידושין בדפוס ווינציה שי"ג, ולמסכתות כתובות וגיטין בש"סין דפוס ווילנא). לשבע עשרה מסכתות נדפסו תוספות רי"ד בשני כרכים (בדפוס למברג, תרנ"א) ועוד לכמה מסכתות פזורות בכתבי-יד.

מלבד "תוספות" חיבר רי"ד גם "פסקים" לרוב מסכתות התלמוד, ואף מהן לא נדפסו אלא למסכתות בודדות בתוך ספרים שונים (כגון לברכות בספר "בית נתן"; להלכות קטנות וסוכה בספר "סם חיים". לאחרונה נדפס גם על יבמות), אולם ברובם גנוזים עדיין פסקיו בכתבי-יד בכמה ספריות.

מספריו התלמודיים זכה לראות אור ספר "המכריע" (ליורנו, תקל"ט), על תשעים ושתים הלכות שונות, ובסופו קטעים מחידושו למסכת תענית. בספריו הנדפסים הוא מזכיר כמה חיבורים שלא הגיעו לידינו, רובם בתוכן הלכי, כגון מגילת סתרים, קונטרס הזכרונות, ספר הלקט, תיקון הגט, פירוש על הספרא, ועוד. כן כתב תשובות רבות בהלכה ולא זכו עדיין לראות אור.

חיבר גם פירושים על התורה בשם "נימוקים", שהם מעין הערות והשלמות לרש"י. נדפסו בחלקן בספר "פני דוד" לאזולאי. לעומת זה הפירוש על כמה ספרי המקרא לר' ישעיה, הוא כנראה לנכדו (ראה בערך הסמוך). כן חיבר פיוטים, מהם הגיעו אלינו פיוט פתיחה לשליח ציבור וסליחה.

שנת פטירתו אינה ידועה, אולם בשנת ה"א ל"ב (1372) כבר לא היה בחיים, כי באותה שנה מכר בנו ר' דוד את פסקי ר' ישעיה אביו לסדר מועד ונשים, ובשטר המכירה הוא מזכיר את אביו בברכת הנפטרים "זכר צדיק וקדוש לברכה".

[מתוך: אנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל. בעריכת ד"ר מרדכי מרגליות]